

УДК 332.1 : 330.59

І.В.БУБЕНКО, канд. екон. наук, М.С.ПАНТЕЛЄЄВ, канд. техн. наук

Українська інженерно-педагогічна академія, м.Харків

В.П.РАЗІНКОВА, канд. екон. наук

Харківський національний економічний університет

ЯКІСТЬ ЖИТТЄВОГО РІВНЯ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто сутність та умови формування людського розвитку, основні етапи методології досліджень якості життєвого рівня громадян та напрями впровадження оцінки якості життя у практику.

Загальна проблема людства – розвиток, тобто розширення можливостей людей і спільноти поліпшити добробут, зміцнити здоров'я, одержати роботу і можливість підвищити кваліфікацію, збагатити себе духовно, почувати себе безпечно й захищено.

В умовах глобалізації, коли держави стають як "сполучені посудини", важливим є для розвинених країн – підвищити життєвий рівень своїх громадян.

Умовою формування людського розвитку є створення громадянського суспільства, в якому людина зможе управляти своїм життям. Важливу роль у цьому відіграє державна політика – економічні, політичні, соціальні, духовні, екологічні інституції і заходи, що враховують неоднакові умови та життєвий рівень людського існування в різних країнах.

У 60-70-ті роки ХХ ст. у країнах з плановою економікою ідея патерналістичної відповідальності держави за долю людини, підвищення ролі державного сектора здебільшого в матеріальному добробуті громадян домінувала. В умовах ринкової трансформації, роздержавлення та приватизації власності також домінувала ідея економічного розвитку, збільшення доходів членів суспільства як основного чинника людського розвитку. Створення і рівномірний розподіл соціального капіталу для забезпечення єдності та злагоди в суспільстві, гуманітарні компоненти ще не стали основною метою держави в забезпеченні суспільного розвитку. Потреби людини стають такими ж важливими, як і можливості для збільшення життєвого рівня.

Наступним етапом має бути надання гарантій державою індивідуальних прав і свобод людини на вибір сфери діяльності, мови та віросповідання, доступу до інформації, безпеки існування у навколишньому середовищі, можливості участі у прийнятті рішень на всіх рівнях управління, реалізації творчого потенціалу та інших цінностей.

Імовірна необхідність загальної оцінки впливу усіх умов на важливі складові життя людини з можливістю кількісного їх виміру і спостереження за ними у процесі життя людини, колективу, держави, суспільства.

Інтерес до якості життя у світовій практиці відмічено давно, але лише в 1995 р. основним координатором усіх досліджень у сфері якості життя для підтримки й просування співробітництва та дослідницьких ініціатив став інститут МАРІ у Франції [6].

Так, з 1995 р. в Україні досліджується звіт про людський розвиток.

У широкому розумінні людський розвиток – це поняття, що охоплює багато сторін життя людини й характеризує здатність індивідуума функціонувати в суспільстві відповідно до свого статусу та одержувати задоволення від цього.

У вузькому сенсі соціологи в це поняття вкладають ступінь задоволеності особливостями праці і дозвілля; рівень комфорту у праці і побуті; якість харчування, одягу, предметів побуту, сфери обслуговування; рівень задоволення потреб у спілкуванні, знаннях, творчості.

Всесвітня організація охорони здоров'я рекомендує визначити якість життя людини як суб'єктивне співвідношення положення індивідуума в суспільстві з урахуванням культури і систем цінностей цього суспільства, з цілями даного індивідуума, його планами, можливостями і ступенем загальної невлаштованості. Таким чином, підкреслюється ступінь суб'єктивного сприйняття окремими людьми або групою людей того, що їхні потреби задовольняються, а необхідні для досягнення щастя і самореалізації можливості надаються. Взаємозв'язок людських потреб і якості людського життя відбила теорія ієрархії потреб американського психолога А.Маслоу (1943 р.), з якої випливає, що чим простіші потреби в людини, тим легше їх реалізувати і тим вище особисте її уявлення про якість її життя. Ще Л.М.Голстой говорив, що щастя людини в тому, щоб очікуване дорівнювало тому, що є в наявності, тобто це ступінь задоволення потреб конкретної людини, сприйняття індивідуумом його позиції в житті відповідно до сподівань, переконань, цілей у контексті культури суспільних відносин; ступінь особистої комфортності людини та у рамках суспільства.

Людський розвиток – це інтегральна характеристика фізично-психологічного, емоційно-соціального стану людини на даний момент і вміння підтримувати такий рівень функціонування, щоб досягнутий рівень благополуччя відповідав її життєвим цілям. Держава повинна встановлювати стандарти щодо благополуччя (закони про прожитковий мінімум, пенсійне забезпечення, отримання освіти й фаху) та вико-

ристовувати їх в оціночних системах.

Методологія дослідження людського розвитку – це багатокомпонентний процес, основними етапами якого є формування насамперед концепції (як процесу сталого розширення можливостей вибору фізичного, емоційно-психологічного здоров'я людини як триединої сутності тіла, душі й розуму). Далі – визначення двох напрямів людського розвитку: набуття необхідних характеристик життєвого рівня людини (тривалість здорового способу життя; високий рівень освіченості та професіоналізму; рівень достатку для нормального життя собі та родині при її розширеному відтворенні). Другий напрям залежить не стільки від самої людини, скільки від умов демократичного суспільства – можливостей використання набутих якісних показників розвитку людини, тобто політико-економічних і культурно-соціальних умов існування. Обидва напрями мають бути збалансовані завдяки державній політиці, при цьому пріоритет потреб окремої людини має домінувати над потребами спільноти (колективу, держави, суспільства), тобто спочатку створити умови для набуття, а потім – для раціонального використання можливостей людини у задоволенні суспільних потреб [2]. Демократичний вектор людського розвитку знаходиться у напрямі мінімізації обмежень для зростання можливостей окремої людини як соціального капіталу.

Наступний етап – моніторинг рівня людського розвитку й формування банку даних для статистичної обробки матеріалів [1, 3]. Так, у 1990 р. вперше у рамках Програми розвитку ООН запропоновано Методику вимірювання людського розвитку через індекс, що розраховується на основі трьох показників: довголіття у роках від 25 до 85, рівня освіти від 80 до 100%, реального ВВП на душу населення від 100 до 40000 дол. – паритету купівельної спроможності (КС).

По кожному з показників індекс розраховується як (фактичне значення – мінімальне значення) / (максимальне значення – мінімальне значення). Індекс людського розвитку є середнім арифметичним із трьох окремих індексів (таблиця) [5].

Харківська область посідала шосте місце серед 27 областей України у 1994 р. і 14-е місце у 1999 р., що свідчить про спад виробництва на фоні демографічної кризи, зменшення тривалості життя, низьку якість освіти і рівня політичної зрілості та відповідальності.

Забрудненість навколишнього середовища і низька якість послуг закладів охорони здоров'я, умови праці, природний фактор, розповсюдженість державного сектора економіки на останнє місце в людському розвитку вивели Донецьку і Луганську області.

Це свідчить про необхідність удосконалення регіональної соціа-

льної політики та її спрямування на забезпечення вирівнювання економічного розвитку регіонів, забезпечення соціальної справедливості щодо розподілу заходів оплати праці, соціальних благ, досягнення ефективної зайнятості, екологічної безпеки довкілля. Тому етап аналізу та інтерпретації результатів дослідження якості життя дозволяє розробити стратегію поліпшення природоохоронних аспектів життя та праці, охорони здоров'я, матеріального добробуту населення, соціального захисту в житловому секторі, освіти й культурі, міграційній політиці, дієвості місцевого самоврядування і політичної стабільності. Отже, кількість аспектів оцінки людьми розвитку має бути великою, по них мають бути розроблені стандартні норми на рівні світових, має бути врахований суб'єктивний компонент.

Складові індексу людського розвитку окремих держав у 1994 р. [5]

Держава	Очікувана тривалість життя, років	Рівень освіти		ВВП на душу населення, КС, дол.	Індекс людського розвитку
		грамотність серед дорослого населення, %	частка учнів і студентів серед населення		
Канада	73,3	99,1	70,3	12510	0,993
Греція	77,6	93,8	78,0	8310	0,907
Україна	68,0	99,0	68,4	3330	0,736
Алжир	67,1	57,4	66,0	4870	0,733
Гайана	65,2	97,5	68,0	1800	0,622

Дієвим інструментом оцінки має стати анкетування, складання питань та обробка відповідей повинна задовольняти вимогам: універсальності, надійності, чутливості до змін, простоті у використанні, стандартизованості питань і відповідей, достовірності, відвертості.

В Україні ще немає вітчизняних методик для оцінювання якості життя, щоб стати предметом наукових досліджень, необхідно мати свої методи вивчення, критерії виявлення відмінностей у часі та просторі життєдіяльності людини [2, 4]. Подальша розробка методології і широке впровадження оцінки людського розвитку в практику стане реалізацією принципу гуманізації економіки, нових підходів до планування і прогнозування профілактичних заходів та оптимальних програм розвитку за критерієм вартості й ефективності, визначення сприятливого і несприятливого впливу на людину економічних, політичних та духовних змін, визначення пріоритетів при розподілі фінансових ресурсів.

1.Большаков А.М. и др. Обоснование системы показателей социально-гигиенического мониторинга регионального уровня // Гигиена и санитария. – 1997. – №2 (29). – С.29-32.

2. Задачи по достижению здоровья для всех: Европейская политика здравоохранения. – Копенгаген: ВОЗ, ЕРБ, 1993. – 322 с.

3. Чебаненко Н.И. Качество жизни как интегральный показатель здоровья человека // Тези доп. II міжнар. конф. «Інформаційні технології в охороні здоров'я та практичній медицині». – К., 2002. – С.146-147.

4. Черепов Э.М. и др. Проблема улучшения качества жизни населения // Гигиена и санитария. – 2001. – №5 (35). – С.39-41.

5. Шевчук П.І. Соціальна політика. – 2-е вид. – Львів: Світ, 2005. – 400 с.

6. Cereseto S.V. Economic development, political-economic system and the physical quality of life // Amer. J. Publ. Health. – 1986. – Vol. 76. – P.661-666.

Отримано 30.10.2008